فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی
سال بیست و یکم، شماره ۶۵، بهار ۱۳۹۲، صفحات ۶۰-۳۳

تأثیر فرایند حل و فصل دعاوی قضایی بر رشد اقتصادی کشورهای گروه D8

محسن ابراهیمی
دانشیار دانشکده اقتصاد دانشگاه بوعلی سینا همدان
ebrahimi@yahoo.com

احمد میدری
استادیار دانشکده اقتصاد دانشگاه شهید چمران اهواز
ahmadahmad1342@yahoo.com

مجید حاجی
دانشجوی کارشناسی‌ارشد اقتصاد دانشگاه بوعلی سینا همدان (نویسنده مسئول)
haji.majid@gmail.com

امروزه بهبود محیط کسب و کار به‌عنوان روشی مؤثر جهت دستیابی به رشد اقتصادی و اشتغالزایی مطرح است. یکی از مؤلفه‌های مهم محیط کسب و کار نظام قضایی است و در این راستا، ضرورت مطالعه نقش نظام قضایی بر رشد اقتصادی به‌عنوان یکی از شاخص‌های مهم محیط کسب و کار نیز برجسته می‌گردد. در این مطالعه تلاش می‌شود رابطه نظام قضایی و رشد اقتصادی برای کشورهای D8 طی سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴) به روش داده‌های ترکیبی بررسی و مورد ارزیابی قراردهد. نتایج حاصل از مطالعه حاکی از آن است که افزایش زمان، مراحل اداری و هزینه موجود در دادگاه‌ها باعث کاهش در رشد اقتصادی کشورهای مورد بررسی می‌شود، به طوری‌که به ازای یک درصد افزایش ناکارامدی در دستگاه قضایی رشد اقتصادی به اندازه ۱/۹۵ درصد کاهش می‌یابد، همچنین با اضافه نمودن شاخص کیفیت نهادی به مدل اثر منفی عامل زمان بر رشد اقتصادی تأیید می‌گردد.

طبقه‌بندی JEL: *K20, L5, O43, O44.*
واژه‌های کلیدی: *محیط کسب و کار، رشد اقتصادی، سهولت اجرای قراردادها، نظام قضایی، داده‌های ترکیبی.*

* **تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۳/۱۵** **تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۱/۲۰**

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

۱. مقدمه

در شرایطی که اهمیت کارکرد نهادهای اقتصادی بر اقتصاد کشورهای مختلف جهان تأیید شده است و طیف وسیعی از کشورها سیاست‌ها و قانونگذاری‌های اثربخش برای اصلاح، بهبود و توسعه نهادهای حاکم بر جامعه را در رأس برنامه‌های اقتصادی خود قرار داده‌اند توجه جدی و همه‌جانبه به سمت بهبود فضای کسب و کار قابل تأمل است. در این راستا، بانک جهانی شیوه‌ای را ذیل عنوان Doing Business برای سنجش موانع کسب و کار در کشورهای جهان اتخاذ نموده است که بر پایه پرسش‌های مشخص در مورد مراحل، مدت زمان و هزینه‌های انجام ۱۰ فعالیت مهم اداری مذکور در این کشورها می‌باشد.

یکی از این فعالیت‌های ۱۰ گانه فعالیت تضمین و تسهیل اجرای قراردادها که در واقع کارامدی نظام قضایی درآن کشور می‌باشد. صاحبان کسب و کار برای شروع و ادامه فعالیت خود می‌بایست قراردادهای متنوعی را منعقد کنند. این قراردادها مبنای انجام مبادلات اقتصادی و در واقع منتفع شدن از فعالیت اقتصادی است. هرچه هزینه انعقاد و ضمانت اجرای قراردادها کمتر باشد انگیزه بخش خصوصی برای ورود به عرصه کسب و کار بیشتر است و بالعکس اما ضمانت اجرای قراردادها در گرو کارایی نظام قضایی کشور است، از این رو نظام قضایی نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری و گسترش رشد بخش خصوصی دارد، بنابراین از میان ۱۰ حوزه مورد بررسی بانک جهانی در این تحقیق در نظر داریم اثر وضعیت شاخص اجرای قراردادها مربوط به نظام قضایی را بر رشد GDP کشورهای D8[1] بررسی نماییم.

نخست به ادبیات موضوع شامل مبانی نظری و مطالعات و پژوهش‌هایی که در داخل و خارج کشور در این زمینه انجام گرفته، پرداخته می‌شود. سپس، روش‌شناسی موضوع به همراه مدل ارائه می‌شود. بررسی یافته‌های تحقیق به همراه نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات بخش پایانی مطالعه خواهد بود.

۲. مروری بر مطالعات گذشته

برخی مؤسسات مطالعاتی و نهادهای بین‌المللی برای سنجش موانع کسب و کار در کشورها از نظرسنجی از مدیران شرکت‌ها در کشورهای مختلف به‌وسیله سؤالات پیمایشی شامل چارچوب نهادی (کارایی حکومت، عدالت و امنیت)، قانونگذاری کسب و کار[2] (بازبودن اقتصاد، مقررات رقابت، مقررات نیروی‌کار و مقررات بازار سرمایه)، شیوه‌های معمول در مدیریت و ... استفاده می‌کنند. مهم‌ترین این

---

۱. گروه D8 کشورهای مسلمان در حال توسعه می‌باشند که شامل کشورهای اندونزی، ایران، بنگلادش، پاکستان، ترکیه، مالزی، مصر، نیجریه است.

2. Business Legislation

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

نهادها مجمع جهانی اقتصاد[1] است که از سال ۱۹۹۶ با نظرسنجی از مدیران شرکت‌ها و استفاده از داده‌های مقداری، رقابت‌مندی بین‌المللی آنها را تحلیل می‌کند. برخی مطالعات انجام شده در این حوزه عبارتند از:

برونتی و همکاران (۱۹۹۸) با در نظرگرفتن ۷۳ کشور به‌عنوان نمونه طی سال‌های (۱۹۹۲-۱۹۸۰) نشان دادند قابل اعتماد بودن (اعتبار) قوانین، سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی را ارتقاء می‌دهد. شاخص اعتبار قانون که شاخصی ترکیبی است از پنج شاخص شامل ثبات سیاسی، قابل اطمینان بودن دستگاه قضایی، امنیت حقوق مالکیت، عدم وجود فساد و پیش‌بینی‌پذیری قوانین و سیاست‌ها منتج شده است.

استیگلیتز و کارلا (۲۰۰۲) با ملاحظه ۲۰ کشور طی سال‌های(۲۰۰۰-۱۹۸۹) با استفاده از یک مدل تعادل پویا قوانین حقوق مالکیت را بررسی نمودند. در این مدل متغیر وابسته GDP در سال ۲۰۰۰ و متغیر مستقل شاخص عدم امنیت حقوق مالکیت بوده است. نتایج تحقیق نشان دادند در ۶ کشوری که حقوق مالکیت از دیگر کشورها ناامن‌تر است GDP بیش از ۳۰ درصد کاهش یافته است.

بوتنر (۲۰۰۵) در مقاله خود تحت عنوان "موانع ورود، تنظیم و رشد" به تفاوت قابل‌توجه نرخ رشد کشورهای بزرگ قاره اروپا با دیگر کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) به‌ویژه آمریکا در دهه گذشته (۲۰۰۵- ۱۹۹۵) اشاره نموده است و تفاوت‌ها در تنظیمات بازار محصول را یکی از مهم‌ترین نکات توضیح‌دهنده این اختلاف می‌داند. این تحقیق به تحلیل چگونگی تأثیرگذاری موانع ورود به بازار بر نرخ رشد در بلندمدت از طریق مدل رشد برون‌زای تحقیق و توسعه شومپترین‌ها[2] می‌پردازد. نتایج این تحقیق بیان می‌دارد که کاهش هزینه‌های ورود و نیز کوتاه نمودن مراحل شروع کسب و کار مانند مقررات‌زدایی از صنایع تحت مالکیت عمومی رابطه مثبتی با نرخ رشد در اقتصاد دارد.

پورتر و همکاران (۲۰۰۲) با استفاده از اطلاعات مجمع جهانی اقتصاد در سال ۱۹۹۹ به سنجش فضای اقتصاد خرد کشورها پرداخته‌اند و برای ۸۰ کشور با درآمدهای پایین و متوسط و بالا در دوره زمانی (۲۰۰۲- ۱۹۹۸) به ارتباط معناداری میان فضای کسب و کار کشورها و نرخ رشد اقتصادی سرانه دست یافتند. در مدل این مطالعه متغیر وابسته GDP بر حسب سرمایه سرانه در سال ۲۰۰۱ می‌باشد و متغیر مستقل در این مدل توسعه شاخص رقابت‌پذیری اقتصاد خرد (MICI)[3] می‌باشد که عمدتاً شامل معیارهای نشان داده شده در بررسی ۴۷۰۰ مدیر ارشد در ۸۰ کشور مورد بررسی می‌باشد. وی رابطه بین فضای کسب و کار کشورها و GDP سرانه برای هر کشور را اندازه‌گیری نمود و نشان داد که بیش از ۸۲

1. World Economic Forum
2. Schumpeterian Endogenous R&D Growth Model
3. Microeconomic Competitiveness Index

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

درصد تغییرات درآمد سرانه را شاخص رقابت‌پذیری که به‌نوعی بیانگر فضای کسب و کار است توضیح می‌دهد.

یانکوف (۲۰۰۲) با بررسی ۸۵ کشور در سال ۱۹۹۹ با استفاده از مدل اقتصادسنجی که در آن متغیر وابسته در مدل شاخص‌های متنوع اقتصادی از جمله فساد و کیفیت کالاها و پیامدهای خارجی و متغیرهای مستقل تعداد مراحل قانونی برای شروع کسب و کار در هر کشور، زمان و هزینه مورد نیاز برای طی مراحل و تولید ناخالص داخلی سرانه در سال ابتدای دوره مورد بررسی بود. وی نشان داد که ارتباط معناداری بین تعداد مراحل قانونی شروع کسب و کار با فساد در کشورها وجود دارد. در واقع، کشورهای با قوانین و مقررات دشوارتر دارای فساد بیشتر و اقتصادهای غیررسمی بزرگتری می‌باشند.

یانکوف در مقاله خود تحت عنوان "دادگاه‌ها" با همکاری که با مؤسسات حقوقی در ۱۰۹ کشور دنیا انجام دادند برای توصیف و اندازه‌گیری رویه واقعی با استفاده از طرفین دعوی و دادگاه در نزاع بین مستأجر و موجر به جهت پرداخت نکردن اجاره مستأجر و جمع‌آوری چک‌های برگشتی پرداختند و با استفاده از این داده‌ها به ساختن یک شاخص ظاهرسازی رویه یا مراحل روی آوردند و با استفاده از یک مدل پانل دیتا به این نتیجه دست یافت که هرچه ظاهرسازی در یک سیستم حقوقی یا مدنی در کشورهای با نظام حقوقی رایج بیشتر باشد وابستگی بیشتری به افزایش رویه یا تعداد مراحل قضایی در روند بررسی وجود دارد و به‌دنبال آن ثبات و سازگاری کمتر، درستکاری کمتر و صداقت کمتری در تصمیمات قضات خواهد بود و فساد بیشتری را شاهد می‌باشند. این نتایج مجدد خود را به‌صورت مشروع به ظاهرسازی مراحل قانونی پیوند می‌زند که منجر به عدم کارایی بیشتر به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه می‌شود.

یانکوف و دیگران (۲۰۰۶) در مقاله‌ای تحت عنوان "مقررات و رشد" در مدلی که رشد اقتصادی کشورها به‌عنوان متغیر وابسته و مقررات کسب وکار به‌عنوان نماینده کیفیت نهادی کشورها به‌عنوان متغیر مستقل به‌کار گرفته شده است. این متغیر حجم و سنگینی مقررات کسب و کار در ۱۳۵ کشور با استفاده از ۷ شاخص[1] محیط کسب و کار را نشان می‌داد و همچنین تولید ناخالص داخلی سال اول دوره مورد بررسی که در آن مطالعه سال ۱۹۹۳ بوده است را به‌عنوان متغیر کنترلی وارد نموده است. در این تحقیق به این نتیجه دست یافتند محیط کسب و کار بهتر و کارامدتر منجر به افزایش رشد سالانه آن کشور به میزان ۲/۳ بیشتری خواهد شد.

۱. شروع کسب و کار، اخذ مجوز، ثبت دارایی، اخذ اعتبارات، محافظت از سرمایه‌گذاری، اجرای قراردادها و خاتمه بخشیدن به کسب و کار.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

نصیری‌اقدم و نادران (۱۳۸۵) با هدف بررسی هزینه‌های مبادله تأمین مالی بنگاه‌های تولید- ساخت ۴۰ بنگاه کوچک را در دوره زمانی یک سال (۱۳۸۴) مورد مطالعه قرار دادند. این تحقیق با مطالعه میدانی از بنگاه‌های مورد بررسی نشان داد که یکی از موارد موجد هزینه مبادله برای این بنگاه‌ها عدم ضمانت قراردادها و عدم تحصیل چک‌های نکول شده از مسیر قانونی بود و به‌دلیل بی‌اعتمادی نسبت به سیستم قضایی حدود ۷۰ درصد افراد مطالبات خود را از مسیر قانونی دنبال نمی‌کنند و به پیگیری شخصی و خارج از مسیر قانون می‌پردازند.

نعیمی‌پور (۱۳۸۸) در پایان‌نامه خود به تأثیر محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی درکشورهای با درآمد متوسط رو به پایین طی سال‌های (۲۰۰۷-۲۰۰۲) با تأکید بر شاخص ثبت دارایی‌ها می‌پردازد. در این تحقیق با استفاده از مدل اقتصادسنجی که متغیرهای مستقل مدل موردنظر تحقیق عبارتند از تعداد مراحل لازم قانونی مربوط به حوزه ثبت دارایی‌ها، زمان مورد نیاز برای طی این مراحل و هزینه لازم برای انجام آنها می‌باشد. متغیر وابسته مدل نیز رشد متوسط سالانه GDP سرانه کشورهای فوق بین سال‌های (۲۰۰۷ - ۲۰۰۲) می‌باشد که نتایج تحقیق نشان می‌دهد که افزایش زمان، مراحل و هزینه ثبت دارایی تأثیر منفی بر رشد اقتصادی کشورهای مورد بررسی داشته است. همچنین، پس از راست‌نمایی این شاخص در ایران نتایج حاصل از آن نشان از بهتر بودن رتبه این شاخص در کشور نسبت به نتایج بانک جهانی دارد.

۳. مبانی نظری تحقیق

تئوری‌های رشد به‌دنبال پاسخگویی به این پرسش اساسی هستند که دلایل تفاوت رشد اقتصادی کشورهای جهان در چیست.

در مدل‌های سنتی رشد، کشورها و حتی فناوری‌ها یکسان فرض می‌شدند. این مدل‌ها ریشه تفاوت نرخ سرمایه‌گذاری و رشد در کشورهای گوناگون را به نرخ پس‌انداز و نرخ رشد عوامل تولید نسبت می‌دادند که در این تحقیق به آن نمی‌پردازیم و تأکید بر مدل‌های رشد درون‌زا با تأکید بر سرمایه انسانی و نهادها می‌پردازیم.

۳-۱. الگوی رشد هارود- دومار

این الگو بر یک شرط تعادلی و ۳ فرض اساسی استوار است. شرط رشد تعادلی هارود- دومار بهره‌برداری کامل از نیروی کار و سرمایه هنگام رشد است. نخستین فرض اساسی این الگو تابع تولید با ضرایب ثابت (تابع تولید لئونتیف) است.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

$$Q_t = \min[K_t/V , L_t/\alpha] \quad (۱)$$

دومین فرض اساسی الگو، برون‌زا بودن نرخ رشد نیروی کار مؤثر $gl+\lambda$ است که به آن نرخ رشد طبیعی نیز گفته می‌شود. سومین فرض اساسی این الگو برابری سرمایه‌گذاری با پس‌انداز است که معادل نسبت ثابتی از محصول می‌باشد.

$$S = sQ_t \quad (۲)$$

شرط رشد تعادلی مستلزم برابری نرخ رشد تضمین‌کننده اشتغال کامل سرمایه با نرخ رشد طبیعی است. بنابراین در تعادل بلندمدت داریم:

$$\overset{\circ}{Q} = gl + \lambda = s/v \quad (۳)$$

با مطرح شدن مقوله حسابداری رشد و با توجه به واقعیات آماری آشکار شده در خصوص رشد موجودی سرمایه، رشد نیروی‌کار و رشد محصول مشخص شد که نرخ رشد محصول فراتر از حاصل‌جمع وزنی رشد نیروی کار و رشد موجودی سرمایه است. در توجیه این اختلاف که آن را عامل پسماند می‌نامند گریلیچس[1] در اواخر دهه ۵۰ اذعان داشت که این عامل پسماند از رویداد پیشرفت‌های فنی نشأت می‌گیرد و در این خصوص به سه عامل اشاره نمود:

- پیشرفت سازماندهی و تشکیلات
- پیشرفت فنی به‌دست آمده در نیروی کار
- پیشرفت فنی در تولید کالاهای سرمایه‌ای

در اینجا منظور از عامل اول، پیشرفت در ترقیات و اصلاحات سازمانی و تشکیلاتی است که تابع تولید را در طول زمان به سمت بالا منتقل می‌کند. بنابراین در تابع تولید زیر:

$$Qt = AK^{\alpha}tL^{1-\alpha}t \quad (۴)$$

با لگاریتم‌گیری از معادله فوق و نیز مشتق‌گرفتن از آن خواهیم داشت:

$$\dot{Q} = \dot{A} + \alpha\dot{K} + (1-\alpha)\dot{L} \quad (۵)$$

1. Griliches

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

ترقیات و اصلاحات سازمانی و تشکیلاتی در رابطه فوق خود را در عامل A آشکار ساخته و قادر است بخشی از تغییرات درآمد سرانه را توضیح دهد(برانسون، ۱۳۸۲). حال آنکه اقتصاددانان به‌طور سنتی تغییرات در پارامتر A را به تغییرات تکنولوژیکی نسبت می‌دهند. به‌عنوان مثال، در الگوی رشد نئوکلاسیک که بر تابع تولید رابطه زیر استوار است پارامتر A صرفاً بیانگر تغییرات تکنولوژی تولید است:

$$Y= K^{\alpha} E^{1-\alpha},\ E= AL \quad \text{یا} \quad Q_t= f(K_t , E_t) \qquad (۶)$$

این الگو بر فروض زیر استوار است:

- نیروی‌کار L با لحاظ نمودن پیشرفت‌های فنی با نرخ برونزای gl+λ رشد می‌کند که همان نرخ رشد طبیعی است.
- تکنولوژی تولید دارای بازدهی ثابت نسبت به مقیاس است.
- سرمایه‌گذاری معادل پس‌انداز است که از طریق کسری از محصول به‌دست می‌آید.

$$dK/dt = I_t= S_t = sQ_t \qquad (۷)$$

بر اساس این الگو اقتصاد به سمت مسیر رشد یکنواختی میل می‌کند که بر روی این مسیر موجودی سرمایه هر واحد کارگر ساده، K/L و نیز سرانه محصول هر کارگر ساده، Q/L با نرخ برون‌زای λ رشد می‌کند، بنابراین نرخ رشد خارج از سیستم اقتصادی تعیین شده و مستقل از ترجیحات، ویژگی‌های تابع تولید و رفتار متغیرهای دیگر است.

۳-۲. الگوی رشد درون‌زا با تأکید بر تحقیق و توسعه

از جمله الگوهای رشدی که در این گروه می‌گنجند می‌توان به الگوی رشد درون‌زا با تأکید بر تحقیق و توسعه اشاره نمود. در این الگو تحقیق و توسعه به‌عنوان موتور محرک رشد اقتصادی در نظر گرفته می‌شود. در الگوی تحقیق و توسعه پل رومر، گروسمن و هلپمن اقتصاد از دو بخش تشکیل شده است:

الف) تولید کالا

$$Y_t= [(1-ak) K_t]^{\alpha} [A_t (1-al)L_t]^{1-\alpha} \qquad 0 \le \alpha \le 1 \qquad (۸)$$

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

ب) تولید تحقیق و توسعه

$$\dot{A} = B[akKt] + \alpha \dot{K} + (1-\alpha) \dot{L} \qquad (۹)$$

در این الگو نرخ رشد محصول gy برابر با نرخ رشد موجودی سرمایه gk خواهد بود و از رابطه زیر محاسبه می‌شود:

$$g_y = g_k = g_A + n = [(1-\theta+\gamma)/1-(\beta+\theta)]^n \qquad (۱۰)$$

پل رومر بر این نکته تأکید دارد که تمام دانش بشری از ویژگی مشترکی به نام رقابت‌ناپذیری برخوردارند، اما به‌رغم اشتراک در مؤلفه رقابت‌ناپذیری از بعد تفکیک‌پذیری با یکدیگر تفاوت دارند که این تفکیک‌پذیری تا حد زیادی به ماهیت دانش و نهادهای اقتصادی حاکم بر حقوق مالکیت بستگی دارد.

۳-۳. الگوهای رشد درون‌زا با تأکید بر انباشت سرمایه انسانی و متغیرهای نهادی

چارچوب کلی این مدل مانند دیگر مدل‌های رشد درون‌زاست با این تفاوت که سرمایه فیزیکی و انسانی هر دو به‌عنوان نهاده وارد تابع تولید می‌شوند، همچنین فرض بر این است که سرمایه انسانی و فیزیکی به‌وسیله فناوری‌های متفاوت تولید می‌شوند. در این الگو برخلاف الگوهای رشد با بهره‌وری برون‌زا سرمایه انسانی می‌تواند از طریق سرمایه‌گذاری انباشت شود. فرض کنید تابع تولید کشور i به‌صورت زیر قابل تعریف باشد:

$$Y_i = A_i K_i^{\alpha} H_i^{1-\alpha} \qquad (۱۱)$$

که در آن، Yi سطح تولید، Ki موجودی سرمایه و Hi معرف سرمایه انسانی است. همچنین، Ai تأثیر سایر عوامل تولید بجز سرمایه و نیروی کار را نشان می‌دهد. فرض می‌شود هر کارگر مقدار مشابهی آموزش دریافت می‌کند که با E نشان داده می‌شود. بنابراین داریم:

$$H_i = L_i G_{(E)} \qquad (۱۲)$$

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

که در آن، L تعداد کارگران و G(E) سرمایه انسانی سرانه به‌عنوان تابعی از سال‌های تحصیل کارگران E است. با فرض $GE= e^{\Phi E}$ خواهیم داشت:

$$Y_i/L_i= A_i(K_i/L_i)^{\alpha}(e^{\Phi E})^{1-\alpha} \qquad (۱۳)$$

بنابراین، در پارامتر A دامنه وسیعی از متغیرهای تأثیرگذار بر ابداع و نوآوری از جمله متغیرهای نهادی و سیاست‌های دولت قرار می‌گیرند. در واقع، هر عاملی مانند جنگ، نزاع‌های قومی و قبیله‌ای، بی‌ثباتی سیاسی، ناکارامدی دیوانسالاری، قوانین و مقررات دولتی دست‌وپاگیر، فراوانی منابع طبیعی و... می‌تواند با تأثیرگذاشتن بر بهره‌وری عوامل تولید سطح تولید را تحت‌الشعاع خود قرار دهد.

با تکیه بر استدلال‌های فوق مبنی بر اینکه نحوه عملکرد نهادهای دولتی و زیرساخت‌های اجتماعی تأثیر خود را در بهره‌وری نهاده‌های تولیدی آشکار می‌سازد می‌توان شاخص‌های موانع کسب و کار را در پارامتر A قرارداد و پارامتر مزبور را تابعی از این شاخص‌ها در نظر گرفت.

نقطه شروع تدوین الگوهای رشد درون‌زا را می‌توان مطالعه فرانک رمزی دانست. از آن زمان به بعد و تا دهه ۱۹۹۰ بیشتر افراد حفاظت از حقوق مالکیت آن را به‌عنوان یک پیش‌فرض تلقی نموده، بنابراین انباشت سرمایه‌های فیزیکی و انسانی و پیشرفت فنی را مهم‌ترین عامل رشد اقتصادی دانسته‌اند. چنین پیش‌فرضی به این معنا است که افراد زمان در اختیار خویش را تنها به فعالیت‌های مولد رقیب تخصیص می‌دهند. هر چند در دهه ۱۹۷۰ توجه خاصی به بحث نهادها شد و اقتصاد نهادگرایی جدید نیز پایه‌گذاری شد، اما ورود متغیر نماینده نهادها (به‌طور عام و حقوق مالکیت و مسائل مربوط به آن به‌طور خاص) به الگوهای رشد اقتصادی را می‌توان از دهه ۱۹۹۰ مشاهده نمود.

اگر تعاملات اقتصادی را به‌مثابه نوعی بازی میان عناصر انسانی به‌حساب آوریم قوانین و مقررات حقوقی را می‌بایست مهم‌ترین قواعد حاکم بر این بازی بدانیم. چنانچه نورث (۱۳۷۷) اشاره نمود قواعد حاکم بر هر بازی را می‌توان به دو دسته قواعد رسمی و غیررسمی تقسیم نمود. قوانین و مقررات حقوقی را می‌توان از شناخته‌شده‌ترین انواع قواعد رسمی به‌شمار آورد؛ چراکه این دسته از قواعد ماهیت مکتوب دارند و عموماً توسط دولت و با تکیه بر قوه قاهره اعمال و اجرا می‌شوند.

پیدایش و رشد چشمگیر حقوق و اقتصاد به‌عنوان یک دانش میان رشته‌ای بیش از هر چیز مدیون یافته‌های کوز و دیگر اقتصاددانانی است که ابتدا با نام نظریه اقتصاد حقوق مالکیت شناخته می‌شوند. در این راستا، کوز در سال ۱۹۶۰ توانست ارتباط هزینه‌های مبادله و حقوق مالکیت را روشن نماید. در تفسیر رابطه‌ای هزینه مبادله سنت بر آن است که هزینه‌های مبادله متناسب با گام‌های مختلف مبادله تفکیک و تقسیم‌بندی

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

شوند. بسیاری از نظریه‌پردازان اقتصاد حقوق مالکیت[1] هزینه‌های مبادله را شامل هزینه‌های مرتبط با مراحل مختلف اجرای قرارداد شامل هزینه‌های جستجو، هزینه‌های چانه‌زنی و هزینه‌های اجرای قرارداد دانسته‌اند (چانگ، ۱۹۶۹ و بارزل، ۱۹۸۵). به عبارت دیگر، هزینه‌های مبادله را می‌توان به سه دسته تقسیم نمود: هزینه‌های مکان‌یابی و جذب ظرفیت‌های تجاری بالقوه، هزینه‌های عقد قرارداد و اجرای آن و هزینه‌های نظارت و اعمال قرارداد (کلاس، ۲۰۰۸).

از سویی، قانونگذاری برای آنکه کارامد باشد می‌بایست ضمانت اجرا داشته باشد. ماهیت قانونگذاری و نوع فعالیتی که برای آن قانون وضع شده است توفیق در حسن اجرای آن را تعیین می‌کند. در مستندات این گزارش[2] که توسط استاد آندره شیفلر[3] و دستیاران وی انجام پذیرفت این دیدگاه به نام نظریه ضمانت اجرا خوانده شده است. این نظریه بین دو هزینه اجتماعی موازنه برقرار می‌کند: هزینه آسیب‌های خصوصی و هزینه مداخله دولت.

آسیب‌های خصوصی همان صدماتی است که عوامل خصوصی جامعه به یکدیگر وارد می‌سازند (مانند سرقت، فریبکاری، گرانفروشی یا تحمیل هزینه‌های بیرونی). هزینه مداخله دولت به توانایی کارکنان دولت در بهره‌کشی از عوامل خصوصی از طریق دردسرهای اداری یا مصادره اموال اشاره می‌کند. با حرکت از ساماندهی خصوصی به سمت دادخواهی خصوصی، سپس قانونگذاری و پس از آن مالکیت عمومی اختیارات دولت را افزایش و اختیارات عوامل خصوصی کاهش می‌یابد و خسارت اجتماعی مربوط به آسیب‌های خصوصی نیز کاهش می‌یابد، در حالی‌که خسارات ناشی از مداخله دولت افزایش می‌یابد.

٤. روش‌شناسی مطالعه و منابع آماری مورد استفاده تحقیق

مدل مورد استفاده در مقاله "مقررات و رشد" که در این تحقیق با اصلاحاتی استفاده می‌شود، اقتباسی از مدل رابرت.جی. برو (۱۹۹۱) در مقاله "رشد اقتصادی در مجموعه‌ای از کشورها" است. این مدل یک مدل رشد درون‌زا است که عوامل مختلفی را که در نظریات گوناگون رشد مورد تأکید قرار گرفته است دربر می‌گیرد.

1. Property Rights Economics
2. Doing Business (2005)
3. Andrei Shleifer

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

در توضیح مدل‌های رشد درون‌زا و تفاوت آنها با مدل‌های رشد نئوکلاسیکی برون‌زایی همچون مدل سولو[1] باید گفت در مدل‌های رشدی مانند مدل سولو، کاس[2] و کوپمنز[3] نرخ رشد سرانه یک کشور به رابطه‌ای معکوس با سطح اولیه درآمد سرانه آن کشور میل دارد، به‌ویژه اگر کشورها از لحاظ تکنولوژی و پارامترهای ساختاری مزیت‌هایشان شبیه هم باشند کشورهای فقیر میل به رشد سریعتری نسبت به کشورهای ثروتمندتر دارند، بنابراین نیرویی وجود دارد که همگرایی سطوح درآمد سرانه مختلف میان کشورها را بهبود می‌بخشد.[4]

عنصر اصلی در پس نتیجه همگرایی در مدل‌های رشد نئوکلاسیکی بازدهی کاهنده سرمایه مولد است. کشورهای فقیر با نسبت سرمایه به نیروی کار کمتر تولید نهایی سرمایه بالایی دارند، بنابراین به سمت نرخ رشدهای بالاتر متمایلند. این میل به رشد با نرخ‌های بالا برای کشورهای با درآمد پایین در راستای تقویت مدل‌های نئوکلاسیکی است که مجوز تحرک بین‌المللی سرمایه و تکنولوژی را صادر می‌کند.

در مدل برو علاوه بر سطح تولید سرانه در ابتدای دوره مورد بررسی که به آن اشاره شد، متغیرهای دیگری که نماینده سطح و کیفیت نیروی انسانی و نیز ثبات سیاسی- اقتصادی کشورها است وارد شده است.

سرمایه انسانی نقش ویژه‌ای در شماری از مدل‌های رشد اقتصادی درون‌زا ایفا می‌کند. همانگونه که نلسون و فلپس[5] بیان داشتند انباشت‌های بیشتر سرمایه انسانی در یک کشور، جذب محصولات جدید یا ایده‌هایی که کشف شده است را در آن کشور آسان‌تر می‌کند، بنابراین یک کشور پیرو سرمایه انسانی بیشتر رشد سریعتری خواهد داشت.

برو از نرخ‌های ثبت‌نام در مدارس به‌عنوان نماینده سرمایه انسانی در مدل خود استفاده نموده است. همچنین، برای وارد نمودن وضعیت ثبات سیاسی و اقتصادی که پیش‌نیاز مهمی برای تحقق رشد در کشورها است از یک پروکسی که نماینده تورم در دوره مورد بررسی است و نیز یک متغیر مجازی[6] که نشان‌دهنده وقوع انقلاب یا ترورهای سیاسی در کشورها است استفاده شده است. همچنین، دو متغیر

1. Solow (1956)
2. Cass (1965)
3. Koopmans (1965)

۴. بارو و سالا (۱۹۹۰) نشان دادند که روند رشد سریعتر کشورهای فقیر نسبت به کشورهای ثروتمند که آن را همگرایی β می‌نامد لزوماً به‌معنای کاهش در پراکندگی سطوح درآمد (که آن را همگرایی α می‌نامد) نیست اگر سطح درآمدی هر کشور به‌طور مداوم مقید به اختلالات تصادفی باشد.

5. Nelson & Phelps (1966)
6. Dummy Variable

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

مجازی برای کشورهای آفریقای زیر صحرا و نیز کشورهای آمریکای لاتین که ساختارهای اقتصادی- اجتماعی متفاوتی از سایر کشورها دارند، استفاده شده است.

همانگونه که اشاره شد مقاله مقررات و رشد با مبنا قرار دادن مدل برو کیفیت نهادی[1] کشورها را نیز به این مدل رشد وارد نموده و بر آن متمرکز شده است. بنا بر آنچه هال و جونز (۱۹۹۹) و آسمو آغلوو دیگران در میان افرادی همچون نورث (۱۹۸۱)، نک و کیفر (۱۹۹۵) و رودریک (۱۹۹۹) نشان دادند نهادها عامل تعیین‌کننده اصلی ثروت و رشد بلندمدت هستند، به این معنا که کشورهایی که دارای نهادهای اقتصادی – سیاسی بهتری بوده‌اند امروزه ثروتمندترند. در مدل یانکوف و دیگران مقررات کسب وکار به‌عنوان نماینده کیفیت نهادی کشورها بکار گرفته شده است. این متغیر حجم و سنگینی مقررات کسب و کار در کشورها را به‌طور کمی و ملموس با استفاده از شاخص‌های انجام کسب و کار که توسط بانک جهانی گردآوری شده است، نشان می‌دهد.

این مقاله علاوه بر تفاوت‌های ذکر شده در بکارگیری و حذف برخی متغیرهای کنترل با مدل رشد برو متفاوت است. تفاوت‌های این مدل با مدل برو عبارتند از جایگزین نمودن درگیری‌های داخلی[2] به‌جای ترور و انقلاب‌ها در مدل برو، افزودن یک متغیر مجازی برای شرق آسیا (که در مدل برو نیز لحاظ شده است)، حذف عامل میانگین سرمایه‌گذاری به‌صورت درصدی از تولید ناخالص‌داخلی در طول بازه مورد بررسی رشد (که در مدل برو نیز جداگانه بررسی شده است). ما نیز با استفاده از مدل یانکوف و دیگران (۲۰۰۶) تمرکز خود را بر تأثیر سرعت و هزینه‌های قانونی اجرای قراردادها بر رشد کشورهای D8 قرار دادیم، چراکه از یک سو نماینده وضعیت نظام قضایی به‌عنوان بستر رشد اقتصادی کشورها است و از سوی دیگر نشان‌دهنده وضعیت رویه‌های اداری به‌عنوان بخش مهمی از کیفیت نهادی کشورها است. نظام قضایی و نهادهای آن معمولاً از قدیمی‌ترین ادارات تأسیس شده در کشورها هستند و وضعیت فرایندهای اداری در آنها تصور نسبتاً روشنی از کل نظام اداری را به نمایش می‌گذارد. همچنین، سیستم قضایی می‌تواند حامی و پشتیبان تفکیک مالکیت از مدیریت باشد و افزایش مالکیت می‌تواند تبدیل به وثایق و در نتیجه سرمایه شود و بر رشد اثرگذار باشد. از سویی برای ایجاد یک کسب وکار نیاز به انعقاد قراردادهای مختلف است که ضمانت اجرای این قراردادها برعهده نظام قضایی است و هرچه هزینه‌های مادی و معنوی این ضمانت کمتر باشد رشد بخش خصوصی برای ورود به کسب و کار سهل‌تر و در پی آن رشد اقتصادی سریعتر خواهد بود. برای آزمون رابطه میان مقررات نظام قضایی و رشد از مدل زیر که برگرفته از مدل یانکوف و دیگران است، استفاده می‌کنیم.

1. Institutional Quality
2. Civil Conflict

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

$$Growth = \alpha + \beta\ Enforcing\text{-}Contract + \gamma Ln\ (GDPpc2004) + \delta X + \varepsilon \qquad (۱۴)$$

متغیر وابسته مدل، Growth برابر با متوسط نرخ رشد سالانه GDP سرانه در بازه زمانی (۲۰۰۹-۲۰۰۴) می‌باشد.

متغیرهای مستقل مدل عبارتند از Enforcing-Contract شاخصی است که کارامدی دستگاه قضایی را نشان می‌دهد و از تعداد مراحلی که برای اجرای قرارداد در دادگاه یا سیستم قضایی لازم است طی شود و نیز مدت زمانی که این عمل به طول می‌انجامد و هزینه اجرای قرارداد در هر کشور می‌باشد که به‌عنوان عناصر توضیح‌دهنده رشد کشورها وارد مدل شده است. در واقع، طبق نظریات متأخر رشد می‌توان این سه شاخص را به‌عنوان یکی از عوامل نهادی یا به عبارت بهتر جزئی از ساختار اداری و نیز وضعیت نهاد قضاوت در کشورها در نظر گرفت که تاکنون در دل جزء پسماند مدل‌های رشد استاندارد مستتر بوده و در این تحقیق با استخراج آن از دل جزء پسماند می‌خواهیم میزان اثرگذاری این عامل بر رشد اقتصادی را بسنجیم. Ln (GDPpc2004) که عبارت است از لگاریتم طبیعی GDP سرانه در ابتدای دوره بررسی و به قیمت ثابت سال ۲۰۰۰ است که طبق تحلیل‌های تجربی می‌بایست اثری منفی بر نرخ رشد دوره داشته باشد. X مجموعه‌ای از متغیرهای کنترل شامل ثبت‌نام در مدارس دبیرستان در دوره بررسی به‌عنوان نماینده وضعیت سرمایه انسانی، مقدار مطلق انحراف از میانگین تعدیل‌کننده GDP[1] در دوره مورد بررسی به‌عنوان نماینده وضعیت ثبات اقتصادی و همچنین سرمایه ثابت ناخالص (درصدی از GDP) به‌عنوان وضعیت سرمایه فیزیکی می‌باشد.

برای نشان دادن اثر بیشتر کیفیت نهادها بر رشد اقتصادی کشورها شاخص‌های کیفیت نهادی (حاکمیت قانون، کیفیت قوانین و مقررات و کنترل فساد) تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی کشورهای D8 دارند. عنوان و تعاریف متغیرهای مدل در زیر آمده است:

1. Deviation Average Deflator(GDP Per Capita Constant 2000 us$)

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

تعریف	نماد متغیر
نرخ رشد سالانه GDP سرانه در بازه سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴)	Growth
مقدار نرمال شده تعداد مراحل، زمان و هزینه مورد نیاز برای سهولت، تضمین اجرای قراردادها درکشورهای D8 طی سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴)	Enforcing-Contract
لگاریتم طبیعی GDP سرانه در ابتدای دوره بررسی (سال ۲۰۰۴)	Ln (GDPpc 2004)
میزان ثبت‌نام در دبیرستان طی سال‌های (۲۰۰۹- ۲۰۰۴)	Secondary -Enrollment
مقدار مطلق انحراف از میانگین تعدیل کننده GDP طی سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴)	Deviation -Average Deflator
لگاریتم طبیعی مقدار سرمایه ثابت ناخالص (درصدی از GDP) طی سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴)	Gross-Fixed Capital (%of GDP)
مقدار شاخص کیفیت قوانین و مقررات طی سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴) (کیفیت نهادها)	Regulatory of Quality
مقدار شاخص حاکمیت قانون طی سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴) (کیفیت نهادها)	Rule of Law
مقدار شاخص کنترل فساد طی سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴) (کیفیت نهادها)	Control of Corruption

مأخذ: نتایج تحقیق.

٤-١. منابع داده‌ها و نحوه محاسبه متغیرها

همانگونه که در قسمت قبل به تفصیل بیان شد از میان ۱۰ حوزه مورد بررسی بانک جهانی در این تحقیق در نظر داریم اثر وضعیت سهولت انجام اقدامات مربوط به کارامدی دستگاه قضایی را بر رشد GDP کشورهای جهان بررسی نماییم.

این شاخص سهولت انجام اقدامات مربوط به دستگاه قضایی را برای بنگاه نشان می‌دهد. تعداد مراحل، زمان و هزینه مورد نیاز برای اجرای قرادادها اجزای تشکیل‌دهنده این شاخص است.

متغیر اجرای قرارداد[1] شاخصی است که اجزای آن عبارتند از تعداد مراحل لازم قانونی مربوط به حوزه فوق، زمان موردنیاز برای طی این مراحل و هزینه لازم برای انجام آنها می‌باشد. داده‌های مربوط به این متغیرها برای ۸ کشور مورد بررسی در تحقیق از پایگاه اینترنتی وابسته به بانک جهانی برای سال ۲۰۰۵ گردآوری شده است. برای ساختن این شاخص ابتدا ارزش هر یک از داده‌های این سه جزء را نرمال نموده تا در بازه بین ۰ تا ۱ قرار گیرد. سپس، میانگین ساده مقدار نرمال شده هر یک از این سه جزء را برای هر کشور به‌دست آورده و به‌عنوان شاخص کارامدی دستگاه قضایی استفاده کردیم. متغیرهای کیفیت نهادی یا شاخص‌های حکمرانی

1. Enforcing - Contract

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

نیز از سایت بانک جهانی بخش شاخص‌های حکمرانی استخراج شده‌اند. سایر متغیرهای کنترل و مستقل مدل از شاخص‌های توسعه جهانی سال ۲۰۰۸ و سایت بانک جهانی استخراج شده‌اند.

متغیر وابسته مدل نیز رشد متوسط سالانه GDP سرانه کشورهای جهان دوره (۲۰۰۹ – ۲۰۰۴) می‌باشد که داده‌های مربوط به آن نیز برای کشورهای D8 از سایت بانک جهانی آغاز شده است.

٤-۲. مقایسه وضعیت شاخص اجرای قراردادها در ایران با دیگر کشورها

در جداول زیر قیاس وضعیت ایران در شاخص اجرای قراردادها در سال ۲۰۱۱ (از نظر گزارش بانک جهانی) با کشورهای بنگلادش، پاکستان، ترکیه و مالزی از بین کشورهای D8 می‌باشد و دلیل انتخاب کشورهای بنگلادش و پاکستان با درآمد کمتر از متوسط و ترکیه و مالزی با درآمد بیشتر از متوسط و مقایسه شاخص اجرای قرارداد این کشورها با ایران می‌باشد.

جدول ۱. مقایسه شاخص اجرای قرارداد ایران با کشورهای منتخب D8

تفسیر شاخص	ترکیه	ایران	مالزی	پاکستان	بنگلادش
رتبه کشور در شاخص	۲۶	۴۹	۵۹	۱۵۵	۱۷۹
مراحل (تعداد)	۳۵	۳۹	۳۰	۴۷	۴۱
زمان (روزها)	۴۲۰	۵۰۵	۵۸۵	۹۷۶	۱۴۴۲
تکمیل پرونده	۳۰	۳۰	۴۵	۹۶	۳۰
صدور و اخذ رأی	۲۹۰	۲۹۵	۳۶۰	۵۸۰	۱۰۴۷
اجرای حکم	۱۰۰	۱۸۰	۱۸۰	۳۰۰	۳۶۵
هزینه (درصد از ادعا)	۱۸/۸	۱۷	۲۷/۵	۲۳/۸	۶۳/۳
هزینه وکالت (درصد از ادعا)	۱۲	۱۰	۲۰/۲	۱۶/۸	۳۶/۵
هزینه دادگاه (درصد از ادعا)	۵/۴	۲	۱/۱	۵/۹	۸/۳
هزینه اجرای حکم (درصد از ادعا)	۱/۴	۵	۶/۲	۱/۲	۱۸/۵

مأخذ: نتایج تحقیق.

با فرض صحت اطلاعات بانک جهانی ایران بین کشورهای D8 در شاخص اجرای قرارداد رتبه دوم را پس از کشور ترکیه دارا می‌باشد. در تعداد مراحل اجرای قرارداد با ۳۹ مرحله پس از کشورهای ترکیه و مالزی قرار دارد. از نظر زمان مورد نیاز برای حل و فصل دعاوی تجاری کشور ایران پس از ترکیه با مدت زمان ۵۰۵ روز کمترین مدت زمان را نیاز دارد و بیشترین زمان برای حل و فصل دعاوی تجاری مابین کشورهای D8 را کشور بنگلادش با ۱۴۴۲ روز دارد. کشور ایران مابین کشورهای مورد

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

بررسی D8 کمترین هزینه اجرای قرارداد را با ۱۷ درصد از کل مبلغ مورد ادعا دارا می‌باشد که پس از ایران کشور ترکیه قرار دارد و بیشترین هزینه را کشور بنگلادش با ۶۳/۳ درصد از مبلغ اجرای قرارداد را دارد، اما در زیرشاخص‌های هزینه اجرای قرادادها در مرحله هزینه اجرای حکم کشور ایران در رتبه سوم پس از کشورهای ترکیه و پاکستان قرار دارد.

جدول ۲. مقایسه وضعیت ایران با برترین کشورها از نظر شاخص اجرای قرارداد

کمترین رویه		کمترین زمان		کمترین هزینه	
ایرلند	۲۰	سنگاپور	۱۵۰	بوتان	۰/۱
سنگاپور	۲۱	ازبکستان	۱۹۵	ایسلند	۸/۲
هنگ کنگ	۲۴	نیوزلند	۲۱۶	لوکزامبورگ	۹/۷
رواندا	۲۴	بلاروس	۲۲۵	نروژ	۹/۹
اتریش	۲۵	بوتان	۲۲۵	جمهوری کره	۱۰/۳
بلژیک	۲۶	جمهوری کره	۲۳۰	چین	۱۱/۱
لوگزامبورگ	۲۶	رواندا	۲۳۰	لهستان	۱۲
هلند	۲۶	آذربایجان	۲۳۷	تایلند	۱۲/۳
جمهوری چک	۲۷	جمهوری قرقیزستان	۲۶۰	اسلوونی	۱۲/۷
ایسلند	۲۷	نامیبیا	۲۷۰	پرتغال	۱۳
میانگین ده کشور اول دنیا	۲۴/۶	میانگین زمان ده کشور	۲۲۴	میانگین هزینه در ده کشور	۹/۹
ایران	۳۹	ایران	۵۰۵	ایران	۱۷

مأخذ: نتایج تحقیق.

در جدول فوق کشور ایران با برترین کشورها از نظر زیرشاخص‌های اجرای قراردادها که در هر یک از معرف‌های رویه و زمان و هزینه اجرای قرارداد تعدادی کشور کارامدتر عمل نمودند مقایسه می‌شود و همانطور که مشهود است کشوری مانند سنگاپور در شاخص تعداد مراحل رتبه دوم و در زمان رتبه اول را در دنیا دارا می‌باشد کما اینکه در شاخص هزینه اجرای قرارداد جزء ۱۰ کشور اول قرار ندارد. ایران با ۳۹ مرحله برای حل و فصل دعاوی تجاری ۱۲ مرحله از کشور دهم دنیا یعنی ایسلند رویه اداری بیشتری دارد و نسبت به متوسط ۱۰ کشور ۱۴ مرحله فزونی دارد. در شاخص مدت زمان لازم برای به سرانجام رسیدن یک دعوی تجاری کشور ایران به‌نظر می‌رسد کشور ایران فاصله بسیاری با ۱۰ کشور اول دنیا دارد و با متوسط این ۱۰ کشور در شاخص مدت زمان مورد نیاز ۲۸۱ روز زمان بیشتری نیاز دارد تا یک دعوی تجاری حل و فصل شود. در شاخص هزینه به‌صورت درصدی از ادعا ایران وضعیت

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

بهتری نسبت به دو شاخص دیگر دارد و با متوسط ۱۰ کشور نزدیک به ۷ درصد اختلاف دارد یعنی در واقع طرفین یک دعوی در ایران می‌بایست ۷ درصد بیشتر (درصد از ادعا) نسبت متوسط کشورهای موردبررسی هزینه پرداخت کنند.

۵. تخمین مدل

تلفیق آمارهای سری زمانی[1] با آمارهای مقطعی[2] نه‌تنها می‌تواند اطلاعات سودمندی برای تخمین مدل‌های اقتصادسنجی فراهم آورد، بلکه برمبنای نتایج به‌دست آمده می‌توان استنباط‌های سیاستگذاری و برنامه‌ریزی درخور توجهی به‌عمل آورد.

مدل تحقیق را به روش حداقل مربعات معمولی و به‌صورت داده‌های ترکیبی بین کشورهای D8[3] بین سال‌های (۲۰۰۹- ۲۰۰۵) در دو حالت – یک‌بار برای متغیر Enforcing-Contract و یک‌بار برای Institution Index- Enforcing-Contract تخمین زدیم.

برای مقایسه میزان اثرگذاری شاخص اجرای قراردادها بر رشد با میزان اثرگذاری سایر عوامل شناخته‌شده مؤثر بر رشد نتایج سه مدل A1، A2، A3 را در هر دو حالت با یکدیگر مقایسه می‌کنیم.

۵-۱. آزمون اثرات فردی

در مدل‌های مربوط به داده‌های ترکیبی به‌صورت زیر:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta X_{it} + \varepsilon_{it} \qquad (۱۵)$$

اثرات فردی یا اختلاف بین ویژگی‌های مقطعی (که در این مطالعه منظور از مقطع کشورهای گروه D8 می‌باشد) در عرض از مبدأ (α_i) نشان داده می‌شوند، بنابراین در صورت عدم وجود اختلاف در ویژگی‌های مقطعی مدل فوق با استفاده از روش حداقل مربعات معمولی قابل برآورد است، اما در صورت وجود اثرات فردی می‌بایست از روش داده‌های ترکیبی برای برآورد مدل استفاده نمود از این رو به‌منظور وجود عرض از مبدأ جداگانه برای هر یک از گروه‌های کشوری از آماره F به‌صورت زیر استفاده می‌شود:

$$\alpha = \alpha_1 = \ldots = \alpha_K = \alpha H_0: \alpha_i \neq \alpha_j H_1: \qquad (۱۶)$$

1. Time Series Data
2. Cross–Sectional Data
3. Pool

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

$$F_{(N-1,\ NT-N-K)} = \frac{(RSS_R - RSS_{UR})/(N-1)}{RSS_{UR}/(N.T-N-K)} \qquad (۱۷)$$

در رابطه فوق، N تعداد کشورها در هر گروه، K تعداد متغیرهای توضیحی، T دوره زمانی، RSS_R و RSS_{UR} به‌ترتیب مجموع جملات خطا در تخمین مدل بر اساس روش حداقل مربعات معمولی و روش داده‌های ترکیبی می‌باشند. با محاسبه F محاسبه‌شده با F جدول تخمین مدل از طریق روش حداقل مربعات معمولی و داده‌های ترکیبی انجام می‌شود.

$$F_{(7,35)} = \frac{(16/43)/(7)}{4/75} = 0/4947 \qquad (۱۸)$$

از آنجایی که آماره $F_{(7,35)}$ در سطح احتمال ۹۵ درصد حدود ۲/۹۰ می‌باشد و با توجه به اینکه F محاسبه شده از این عدد کوچکتر است فرضیه H_0 رد نمی‌شود و اثرات گروه تأیید نمی‌شود؛ بنابراین می‌توان برای برآورد از روش حداقل مربعات معمولی یا pool استفاده کرد.

۵-۲. برآورد مدل با استفاده از روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته[1]

با توجه به اینکه مدل ما دچار واریانس ناهمسانی و خودهمبستگی می‌باشد وجود مسأله خودهمبستگی با توجه به آماره دوربین – واتسون که به میزان ۱/۱ می‌باشد و با رفع آن مقدار آن به عدد ۲ می‌رسد قابل اثبات است. در مورد واریانس ناهمسانی نیز ضمن داشتن ۸ مقطع در مدل دارای پراکندگی متفاوت جمله خطا بین مقاطع می‌باشد، یعنی بین مقاطع واریانس ناهمسانی داریم. با مشاهده جدول باقیمانده‌ها[2] دامنه پراکندگی سهمی باقیمانده مقاطع بسیار متفاوت است. همچنین، در نمودار باقیمانده‌ها ۸ مقطع دارای دامنه متفاوت هستند. علاوه بر این، با مشاهده ماتریس واریانس–کوواریانس (VAR-COV) باقیمانده‌ها تردید به یقین می‌رسد که بین مقاطع واریانس ناهمسانی داریم، بنابراین به‌دلیل عناصر ناهمسان روی قطر اصلی که بیانگر واریانس‌ها هستند و عناصر خارج قطر نیز غیرصفر هستند به این نتیجه می‌رسیم که مقاطع دارای واریانس ناهمسانی هستند. از سویی با وزن دادن به تخمین مدل تخمین EGLS را به‌دست می‌آوریم و اختلاف شدید R^2ها[3] و بهبود شدید آن از ۰/۳۴ به ۰/۸۱ بیانگر انتخاب صحیح می‌باشد.

به‌منظور برآورد به‌جای روش حداقل مربعات معمولی (OLS) می‌بایست از روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته (GLS) استفاده نمود و نتایج برآورد با استفاده از این روش نشان می‌دهد که تمام متغیرها از لحاظ آماری

1. Generalized Least Square
2. Residual
3. R-Squared

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

معنادار و دارای علامت موافق با انتظارات قبلی می‌باشند. در مدل ما علاوه بر آنکه واریانس ناهمسانی بین دوره‌ها را داریم تداوم سیاست‌های اقتصادی باعث می‌شود که بین زمان‌های مختلف نیز همبستگی پدید آید؛ یعنی اگر Ω_T ماتریس واریانس کواریانس[1] جملات خطا برای T زمان باشند داریم:

$$\Omega_T = \begin{bmatrix} \delta_{11} & \cdots & \delta_{1T} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ \delta_{T1} & \cdots & \delta_{TT} \end{bmatrix} \qquad (۱۹)$$

در اینجا علاوه بر آنکه عناصر روی قطر اصلی متفاوت می‌باشند، بلکه عناصر خارج قطر نیز غیرصفر هستند و نیز همبستگی بالایی را نیز نشان می‌دهند، بنابراین در روش حداقل مربعات وزنی (WLS)[2] که زیرمجموعه GLS می‌باشد از روش Period SUR[3] که در واقع به‌معنای رگرسیون‌های به ظاهر نامرتبط[4] است استفاده می‌کنیم و به این دلیل این نام برگزیده شده است که جملات خطا علیرغم عدم ارتباط ظاهری مدل یا معادلات با یکدیگر با هم رابطه دارند که این سیستم‌ها را سیستم‌های به ظاهر نامرتبط می‌نامند. حال نیز در داخل مقاطع بین زمان‌ها این ارتباط وجود دارد Period SUR می‌نامند.

1. VAR-COV
2. Weighted Least Square
3. Seemingly Unrelated Regression
4. Period Heteroskedasticity and Serial Correlation

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

جدول ۳. رگرسیون رشد درآمد سرانه بر اساس شاخص محیط کسب و کار

متغیرهای مستقل	متغیر وابسته: Growth نرخ رشد سالانه GDP سرانه در بازه سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴)		
	A1	A2	A3
Enforcing-Contract	-1.8178[a] (-5.9766)	-1.9264[a] (-6.5985)	-1.9741[a] (-7.5026)
Ln(GDPpc) 2004	-0.6176[a] (-6.4882)	-0.4718 (-4.3781)	-0.6321[a] (-3.4649)
Secondary -Enrollment			0.0241[a] (3.7025)
Gross-Fixed Capital			0.0700[b] (2.3818)
Deviation-Average Deflator		-0.1317 (-1.1993)	-0.3359[b] (-3.3246)
CONSTANT	8.0336 (11.8863)	7.7374 (10.0422)	6.9655 (5.7098)
تعداد مشاهدات	48	48	48
R^2	0.58	0.60	0.81

آماره t استیودنت: a معناداری در سطح ۱ درصد، b معناداری در سطح ۵ درصد، c معناداری در سطح ۱۰ درصد است.

مأخذ: نتایج تحقیق.

در حالت دوم نتایج اصلی پس از وارد نمودن متغیرهای کیفیت نهادی به‌دست می‌آید که در جدول (۲) مشهود است. هر سه شاخص منتخب کیفیت نهادها ارتباط و همبستگی بسیاری با سیستم قضایی یک کشور دارند. شاخص اول، کیفیت قوانین و مقررات[1] است و یکی از مهم‌ترین نهادهایی است که می‌تواند بر عملکرد اقتصادی جوامع تأثیرگذار است. قوانین و مقررات اختلال‌زا و همچنین مجوزها و موافقت‌نامه‌های دولتی دست و پاگیر، عدم وجود قوانین و مقررات ناظر بر فعالیت بنگاه‌های خصوصی چون قانون کار متناسب با محیط کسب و کار علاوه بر آنکه در ایجاد کسب و کار و فضای سرمایه‌گذاری جامعه تأثیر منفی دارد، پرونده‌های حقوقی قضایی را نیز افزایش می‌دهد که به‌نوبه خود صدماتی بر اقتصاد کشور وارد می‌سازد.

شاخص دوم، حاکمیت قانون[2] می‌باشد که معرف میزان احترام به عمل قائل شده توسط شهروندان و دولتمردان یک کشور برای نهادهایی است که با وضع قوانین، اجرای آنها و حل اختلافات ایجاد شده‌اند. در این تعریف، زمانی می‌توان ادعا نمود که در یک جامعه قانون حاکم است که سه شرط تأمین شده

1. Regulatory of Quality
2. Rule of Law

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

باشد. شرط اول حمایت از افراد در مقابل دزدی، خشونت و دیگر اقدامات غارتگری است. شرط دوم، حمایت در مقابل اقدامات خودسرانه دولتی است که فعالیت‌های اقتصادی را مختل می‌سازد و شرط سوم وجود نظام قضایی قابل پیش‌بینی و منصف است (بانک جهانی، ۱۹۹۷). در واقع، هر سه شرط فوق به‌طور مستقیم به عملکرد نظام قضایی یک کشور برمی‌گردد. تضمین حقوق مالکیت و حسن اجرای قراردادها برای هدایت صحیح منابع به سرمایه‌گذاری‌های مولد و جلوگیری از اتلاف آن در فعالیت‌های رانت‌جویانه است و ناتوانی در جامعه در فراهم آوردن ساز وکارهایی برای تضمین قراردادها به شیوه‌ای کارا و کم‌هزینه یکی از مهم‌ترین دلایل رکودهای تاریخی و نیز توسعه‌نیافتگی‌های کشورهای جهان سوم است (نورث، ۱۹۹۹). زمانی این احتمال وجود دارد که شریک تجاری افراد (که ممکن است دولت نیز باشد) از قراردادها پیروی نکند میزان ریسک افزایش می‌یابد و گسترش تولید کمتر خواهد بود.

شاخص سوم کنترل فساد[1] است که به‌عنوان سومین شاخص کیفیت نهادی همراه با دیگر متغیرها اثر آن بر رشد اقتصادی بررسی می‌شود. فساد به‌معنای استفاده از قدرت عمومی در جهت تأمین منافع شخصی یا گروهی آثار زیانباری بر رشد اقتصادی دارد. وجود فساد در جامعه علاوه بر انحلال ابتکار و کارآفرینی در فضای کسب و کار، رشوه و تبانی با مقامات دولتی را در اقتصاد رانتی و واسطه‌گری افزایش، وظیفه نظارت دستگاه قضایی در شناسایی مفسدین اقتصادی را افزایش می‌دهد و موجب افزایش هزینه‌های این دستگاه می‌گردد. بنابراین کنترل فساد می‌تواند تأثیر بسیار مثبتی بر افزایش کیفیت دستگاه قضایی داشته باشد.

1. Control of Corruption

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

جدول۴. رگرسیون رشد درآمد سرانه بر اساس شاخص محیط کسب و کار با سنجش شاخص‌های کیفیت نهادی

متغیرهای مستقل	متغیر وابسته: Growth متوسط نرخ رشد سالانه GDP سرانه در بازه سال‌های (۲۰۰۵-۱۹۹۱)		
	A1	A2	A3
Enforcing-Contract	-1.9760[a] (-7.3140)	-1.9935[a] (-7.6913)	-1.9274[a] (-7.4447)
Regulatory of Quality	0.5184[a] (4.1784)		
Rule of Law		0.5916[b] (2.09730)	
Control of Corruption			1.7748[a] (2.7945)
Ln (GDPpc) 2004	-0.8550[a] (-5.4931)	-1.0120[a] (-3.9665)	-1.7129[a] (-4.1515)
Secondary -Enrollment	0.0243 (5.0156)	0.0219 (3.6238)	0.0287[a] (5.6103)
Gross-Fixed Capital	0.1224 (5.3152)	0.1089 (3.8306)	0.0973[a] (4.3529)
Deviation-Average Deflator	-0.2967 (-3.7614)	-0.2446[b] (-2.2713)	-0.2774[a] (-3.2332)
CONSTANT	7.4019 (7.9854)	8.7364 (5.8428)	14.4801 (5.0413)
تعداد مشاهدات	48	48	48
R^2	0.89	0.85	0.88

آماره t استیودنت: a معناداری در سطح ۱ درصد، b معناداری در سطح ۵ درصد، c معناداری در سطح ۱۰ درصد است.

مأخذ: نتایج تحقیق.

کشورهای D8 را بر اساس درآمد سرانه سال ۲۰۰۴ (طبق معیار دلار ۲۰۰۵)[1] رتبه در شاخص سهولت اجرای قرارداد در محیط کسب و کار در سال ۲۰۰۹ و میانگین شاخص حاکمیت قانون طی دوره سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴) به دو دسته تقسیم نمودیم. در گروه اول با سطح درآمد بیشتر و شاخص‌های نهادی برتر کشورهای (مصر، ایران، ترکیه و مالزی) قرار گرفتند و گروه دوم کشورهای (بنگلادش، اندونزی، نیجریه و پاکستان) می‌باشند. هدف از این تفکیک و دسته‌بندی مشاهده تأثیر درآمد بالاتر و کیفیت شاخص‌های نهادی بیشتر بر رشد تولید ناخالص داخلی کشورها می‌باشد.

1. GDP Per Capita, PPP (Constant 2005 International $)

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

جدول ۵. دسته‌بندی کشورهای D8 به دو گروه بر اساس شاخص‌ها

کشور	شاخص	درآمد سرانه سال ۲۰۰۴ (هزار دلار)	رتبه شاخص اجرای قرارداد سال ۲۰۰۹	میانگین شاخص حاکمیت قانون طی سال‌های (۲۰۰۹-۲۰۰۴)
گروه اول	مصر	۴/۴۶۰	۱۵۱	-۰/۰۵
	ایران	۹/۰۶۳	۵۶	-۰/۷۸
	ترکیه	۷/۳۴۴	۲۷	+۰/۰۷۵
	مالزی	۱۱/۳۲۶	۵۹	+۰/۵۴
گروه دوم	بنگلادش	۱/۰۲۷	۱۷۸	-۰/۷۹
	اندونزی	۳/۰۷۸	۱۴۰	-۰/۷۱
	نیجریه	۱/۴۵۲	۹۰	-۱/۲۵
	پاکستان	۲/۰۷۸	۱۵۴	-۰/۹۰

مأخذ: شاخص‌های توسعه جهانی، ۲۰۰۸.

جدول ۶. رگرسیون رشد درآمد سرانه بر اساس شاخص محیط کسب و کار کشورهای D8 در دو دسته کشور با درآمد سرانه بیشتر و کمتر

متغیرهای مستقل	متغیر وابسته:Growth نرخ رشد سالانه GDP سرانه در بازه سال‌های (۲۰۰۹ - ۲۰۰۴)	
	گروه با درآمد سرانه بیشتر A1	گروه با درآمد سرانه کمتر A2
Enforcing-Contract	-2.4244[a] (-4.1127)	-0.5585[b] (-2.5366)
Ln (GDPpc) 2004	-0.2545 (-1.6643)	-2.6514 (0.0787)
Gross-Fixed Capital	0.1971 (1.9810)	-0.1781[c] (-1.5267)
Secondary -Enrollment	0.0008 (0.0226)	-0.0362 (1.8428)
Deviation-Average Deflator	-0.2120 (-1.5793)	-0.1150 (-1.7878)
CONSTANT	1.6469 (0.7611)	21.3596 (2.1492)
تعداد مشاهدات	24	24
R^2	0.66	0.41

آماره t استیودنت: a معناداری در سطح ۱ درصد، b معناداری در سطح ۵ درصد، c معناداری در سطح ۱۰ درصد است.

مأخذ: نتایج تحقیق.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

۵-۳. تفسیر نتایج

هر سه مدل برحسب آماره F در سطح ۹۹ درصد معنادار است. در جدول (۳) ضرایب مربوط به شاخص اجرای قراردادها با فاصله‌ای زیاد نسبت به ضرایب سایر متغیرها بیشتر است. این به‌معنای تأثیر بیشتر این شاخص بر رشد نسبت به متغیرهای دیگر مدل است. این رابطه در جداول (۴) و (۶) به استثنای مدل A2 در جدول (۶) که ضریب بررسی ثبات اقتصادی بیشتر از ضریب اجرای قراردادها می‌باشد، برقرار است.

طبق نتایج تخمین اول که در جدول (۳) آمده است، شاخص اجرای قرارداد و رشد با هم سازگارند و همبستگی منفی دارند. هر چه شاخص اجرای قرارداد بالاتر باشد به‌معنای بیشتر بودن زمان، تعداد مراحل و هزینه اجرای قرارداد است که به‌معنای سخت‌تر بودن انجام این فرایند است، بنابراین کشورهایی با مقررات اجرای قرارداد سهل‌تر رشد سریعتری دارند.

نتایج تخمین نیز نشان می‌دهد که کارامدی دستگاه قضایی عامل تعیین‌کننده‌ای برای رشد می‌باشد. رابطه بین تضمین و سهولت اجرای قرارداد و نرخ‌های رشد بالاتر میان متغیرهای گوناگون مدل‌های استاندارد رشد به‌طور سازگار معنادار می‌باشد و نسبت به دیگر عوامل تعیین‌کننده که معمولاً در ادبیات رشد استفاده می‌شود، سازگارتر است.

در جدول (۳) اثر آسان شدن اجرای قراردادها با دیگر متغیرهایی که معمولاً در رشد استفاده می‌شود مقایسه شده است: یک درصد افزایش ثبت نام در مدارس متوسطه به میزان ۰/۰۲ درصد افزایش نرخ رشد در کشورهای D8 را به‌دنبال دارد که البته این نرخ به‌دلیل تأثیر کم‌توسعه نیروی انسانی در رشد این کشورها می‌باشد. همچنین، یک درصد افزایش در سرمایه ثابت ناخالص موجب افزایش ۰/۰۷ درصد نرخ رشد در کشورهای D8 می‌شود که این نرخ‌ها نسبت به شاخص اجرای قراردادها بسیار کمتر می‌باشد. اثرات توسعه در ثبت‌نام مدارس راهنمایی، شاخص ثبات اقتصادی، لگاریتم طبیعی تولید ناخالص داخلی سرانه نیز دارای معناداری کمتری نسبت به اثر شاخص اجرای قرارداد برخوردارند.

همانگونه که انتظار می‌رفت و در جدول (۶) مشهود است اضافه نمودن متغیرهای نهادی در مدل‌های A1 و A2 هم ضریب شاخص اجرای قراردادها افزایش یافته و هم معناداری آن بیشتر شده است. ضریب شاخص اجرای قرارداد در مدل A1 کشورهای با درآمد سرانه بالاتر و کیفیت نهادی بهتر ۲/۴۲- می‌باشد حال آنکه این ضریب برای مدل A2 کشورهای با درآمد سرانه پایین‌تر و کیفیت نهادی کمتر ۰/۵۵- می‌باشد به این معنا است که آن دسته از کشورهای گروه D8 که سطح درآمد سرانه بالاتر و کارکرد نهادی بهتری دارند تأثیر کارامدی دستگاه قضایی در آن کشورها بر نرخ رشد اقتصادی بیشتر است.

همچنین نتایج تخمین بر معناداری مفاهیم در سیاستگذاری دلالت دارد. آنها پیشنهاد نمودند که کشورها می‌بایست زمانی‌که سیاست‌های رشد را تعیین می‌کنند اصلاح در نظام قضایی کشور به‌طور اخص و

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

اصلاحات در محیط کسب و کار را به‌طور کلی در اولویت قرار دهند. متغیرهای نهادی که اکنون در ادبیات رشد استفاده می‌شود به میزانی از مشکلات اشاره دارد اما نمی‌دانیم که چگونه آنها را اصلاح نماییم؟ به‌عنوان مثال، تعداد مراحل اجرای یک قرارداد در دادگاه می‌تواند با ترکیب دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌های جاری در دستگاه‌های قضایی و حذف مواد یا بندهای زاید کاهش یابد. یافته‌های ما دلالت بر آن دارد که تشخیص و اجرای این اصلاحات می‌تواند به رشد اقتصادی شتاب دهد.

٦. نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

مطالعات جدید مدل‌های رشد اقتصادی بر تأثیر کیفیت عوامل نهادی کشورها در مدل‌های رشد درون‌زا تأکید بسیاری دارند و نهادها را عامل اصلی تعیین‌کننده ثروت و رشد بلندمدت می‌دانند. اگر مقررات کسب و کار را به‌عنوان نماینده کیفیت نهادی کشورها لحاظ کنیم و این متغیر حجم و سنگینی مقررات کسب وکار را به‌طور کمی نشان دهد می‌توان به این نتیجه رسید کشورهایی که سهولت مقررات کسب و کار در آن بیشتر است از رشد اقتصادی بیشتری برخوردارند.

با توجه به نتایج حاصل از برآورد مدل در خصوص کشورهای گروه D8 مقدار ضریب متغیر اجرای قرارداد در هر سه معادله نشان می‌دهد که افزایش ضریب اجرای قرارداد که در واقع نشان‌دهنده (افزایش مدت زمان، تعداد مراحل و هزینه دادرسی قراردادها در سیستم قضایی) اثر منفی بر رشد اقتصادی دارد. ضریب شاخص اجرای قرارداد در مدل‌های مختلف این تحقیق به‌طور متوسط ۱/۹۵ می‌باشد. یانکوف و دیگران (۲۰۰۶) در تحقیق مشابهی با لحاظ نمودن مقررات کسب و کار که میانگینی از هفت شاخص محیط کسب و کار می‌باشد و تأثیر آن بر رشد اقتصادی ۱۳۵ کشور میزان این ضریب ۲/۳ برآورد نمودند. همچنین، نعیمی‌پور (۱۳۸۸) با بررسی شاخص ثبت دارایی‌ها و اثر آن بر رشد اقتصادی ۵۷ کشور با درآمد متوسط رو به پایین ضریب این شاخص را (۲/۰۵) به‌دست آورده است. در تحقیق حاضر نیز با اضافه نمودن متغیرهای کیفیت نهادی به مدل همچنان شاهد تأثیر منفی سختی مقررات دستگاه قضایی بر رشد اقتصادی کشورهای D8 می‌باشیم حتی در مورد اضافه نمودن شاخص کیفیت قوانین و مقررات و حاکمیت قانون به مدل ضریب شاخص اجرای قراردادها افزایش می‌یابد. در تفکیک کشورها به دو بخش با درآمد سرانه بیشتر و کیفیت نهادی بالاتر به این نتیجه رسیدیم که گروه کشورهای با درآمد سرانه بالاتر و متوسط شاخص‌های نهادی بهتر در وضعیت سهولت اجرای قرارداد یا برخورداری از سیستم قضایی برتر رشد اقتصادی سریعتری را خواهند داشت.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

بنابراین، پیشنهاد سیاستی در این مقاله اصلاح هرچه سریعتر سیستم قضایی در راستای کاهش تعداد مراحل بررسی پرونده‌های مالی و تجاری و همچنین کاهش فرایند دادرسی این نوع پرونده‌ها می‌باشد. با توجه به یافته‌های این تحقیق بهتر است اصلاح در نظام قضایی همراه با اصلاح در قوانین و مقررات و افزایش کیفیت نهادهای مسئول در پیشگیری و کنترل فساد مالی در جامعه باشد، چراکه وجود دادگاه‌هایی با کارایی بالا ورود بنگاه‌های جدید به اقتصاد کشور و استخدام توسط بنگاه‌های فعال را افزایش می‌دهد. حال آنکه به چه نحوی این اصلاحات صورت گیرد نیاز به تحقیقات جامع دیگری در این حوزه دارد.

منابع

برانسون، ویلیام اچ (۱۳۸۲)، *تئوری و سیاست‌های اقتصاد کلان*، ترجمه عباس شاکری، نشرنی.

جونز، چارلز آی (۱۳۷۹)، مقدمه‌ای بر رشد اقتصادی، ترجمه حمید سهرابی، غلامرضا گرایی‌نژاد، انتشارات سازمان برنامه و بودجه، مرکز مدارک اقتصادی- اجتماعی.

حاجی، مجید (۱۳۹۰)، تأثیر *محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی کشورهای گروه D8 با تأکید بروضعیت اجرای قراردادها طی دوره زمانی (۲۰۰۹-۲۰۰۴)*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه بوعلی سینا همدان.

رنانی، محسن و دیگران (۱۳۸۷)، " رابطه حقوق مالکیت و رشد اقتصادی در چارچوب یک الگوی رشد درون‌زا"، *مجله تحقیقات اقتصادی*، شماره ۸۵، صص ۷۰-۹۷.

شریف‌زاده، محمدجواد و الیاس نادران (۱۳۸۹)، "ضرورت مطالعات میان رشته‌ای و افق‌های نوین در مطالعات حقوق و اقتصاد در اسلام (مورد کاوی قضیه کوز، هزینه‌های مبادله)"، *مجله مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی*، سال دوم، شماره ۳ (پیاپی ۷).

میدری، احمد و اصلان قودجانی (۱۳۸۷)، *سنجش و بهبود محیط کسب و کار*، جهاد دانشگاهی واحد تهران.

نعیمی‌پور، محمدحسین (۱۳۸۸)، *تأثیر محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی*، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.

نصیری‌اقدم، علی و الیاس نادران (۱۳۸۵)، "هزینه مبادله تأمین مالی بنگاه‌های تولید-ساخت: مطالعه موردی ۴۰ بنگاه کوچک"، *مجله تحقیقات اقتصادی*، شماره ۷۴، صص ۸۳-۱۲۱.

نورث، داگلاس (۱۳۷۷)، *نهادها،تغییرات نهادی و عملکرد اقتصادی*، ترجمه محمدرضا معینی، سازمان برنامه و بودجه.

یانکوف، سیمون و کارالی مکلیش (۱۳۸۸)، *فضای کسب و کار در سال ۲۰۰۶*، ترجمه جعفر خیرخواهان، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

Allen, Douglas W. (1999), "Transaction Cost in Enclopedia of law and Economic", Edited by Boudewijn Bouckaert and Gerrit Degeest, Edvard Elgar.

Alchian, A. A. & S. Woodward (1988), "Review of Williamsons the Economic Institution of Capitalism", *Journal of Economic Literature,* Vol. 26, PP. 65-79.

Barzel, Y. (1976), "An Alternative Approach to the Analysis of Taxation", *Journal of political Economy,* Vol. 84, PP. 1177-1197.

Barzel, Y. (1985), "Transaction Costs: Are They Just Costs?", *Journal of Institutional and Theoretical Economics,* Vol. 141, PP. 4-16.

Barro, Robert J. (1996), "Democracy and Growth", *Journal of Economic and Growth,* Springer, Vol. 1, No. 1, PP. 1-27.

Barro, Robert J. & Lee Jong-Wha (2001), "Schooling Quality in a Cross-Section of Countries", *Economica, London School of Economics and Political Science,* Vol. 68, No. 272, PP. 465-88.

Brunetti, Aymo, Gregory Kisunko & Weder Beatrice (1998), "Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a Worldwide Survey of the Private Sector", *World Bank Economic Review,* Vol. 12, No. 3, PP. 353- 384.

Buttner, Bettina (2005), "Entry Barriers, Regulation, and Growth", www.socialpolitik.de/tagungshps/2005/pqpers/buettner_b.pdf.

Coase, Ronald H. (1937), "The Nature of the Firm", *Economica,* Vol. 4, PP. 386-405.

Cheung, S. N. S. (1969), "A Theory Share Tenancy", Chicago, University of Chicago Press.

Coase, Ronald H. (1960), "The Problem of Social Cost", *Journal of Law and Economics,* Vol. 3, PP. 1-44.

Djankov, Simeon, La Porta, Rafael, Florencio, Lopez-De-Silanes & Andrei Shleifer (2002), "The Regulation of Entry", *The Quarterly Journal of Economics,* Vol. 117, No.1, PP. 1-37.

Djankov, Simeon, La Porta, Rafael, Florencio, Lopez-De-Silanes, Andrei Shleifer (2003), "Courts", *The Quarterly Journal of Economics,* Vol. 118, No. 2, PP. 453-517.

Djankov, Simeon, McLiesh, Caralee, Florencio, Ramalho & Rita Maria (2006), "The Regulation and Growth", *Economic Letters,* Vol. 92, PP. 395-401.

Evans, P. & J. Rauch (1999), "Bureaucracy and Growth: A Cross National Analysis of the Effects of Weberian State Structures on Economic Growth", *American Sociological Review,* Vol. 64, No. 5, PP. 748-65.

Klaes, M. (2008), *History of Transaction Cost,* In the New Palgrave Dictionary of Economics, 2nd Edition, S. N. Duralauf and L. E. Blume, eds., New York: Palgrave Mcmiillan, Vol. 8, PP. 363-367.

Lucas, Robert E. (1988**),** "On the Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics,* Vol. 22, No. 1, PP. 3-42.

Laeven Luc & Woodruff Christopher (2007), "The Quality of the Legal System, Firm Ownership, and Firm Size", *Journal of Review of Economics and Statistics,* Vol. 89, No. 4(07), PP. 601-604.

Porter Michael, E. (2002), "Building the Microeconomic Foundations of Prosperity: Findings from the Microeconomic Competitiveness Index", Harvard University Chapter 1. 2.

Rivera-Batiz, Luis A. & M. Romer Paul (1999), "Economic Integration and Endogenous Growth", *The Quarterly Journal of Economics,* Vol. 106, No. 2, PP. 531-555.

Stiglitz, E. Joseph & Karla Hoff (2004), "After the Big Bang? Obstacles to the Emergence of the Rule of Law in Post-Communist Societies", *American Economic Review,* Vol. 94, No. 3, PP. 753-763.

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]

[Downloaded from qjerp.ir on 2026-11-27]